MİLLİ TAKIM VE MİRAS

Cemalettin Haşimi

Tarkan, Necmettin Erbakan, Galatasaray ve "halifenin şehri" olarak bilinen şehr-i Stanbul. Tüm bunlar nasıl bir araya gelebiliyor bilinmez ama Türkiye dışında, sohbet meclislerinde memlekete dair bir şeyler söylemek istediğinizde karşınızdaki "yabancıların" akıllarına ilk gelen şeyler bunlar. Tecrübe ile sabittir; illâ ve lâkin, herkesin tecrübesi ve sohbet meclisi kendine!

Şimdi tüm bunlara Milli Takım da eklendi. Henüz tecrübe etmedik ama ravi zinciri oldukça sağlam rivayetler ve haberler bu yönde. Üstelik çok daha güçlü bir şekilde eklenmiş bilinenler listesine. Bilinmekten öteye geçmiş, bir ortaklığı temsil eden sembole dönmüş. Sevinçlere ortak olmak hüzünlere ortak olmaktan kolay olsa gerek, ortaklık hissiyatı, hepimizin hoşuna gidecek şekilde yoğunlaşmış. Farklı İslâm ülkelerinden insanlar tanıdıkları Türkiyeli arkadaşlarına "hepimiz milli takım için dua ettik, ve hepimiz kazandık, Müslümanları çok iyi temsil ettiniz" şeklinde tepkiler vermiş. Uzatmayalım, buna benzer örnekler bir çok yerde yaşandı, riyayetlerinde hep bir takım sorunlar olsa da "gazetelerde bile" çıktı. Ayrıca bilindiği üzere milli takımın başarısından önce Galatasaray'ın Avrupa'daki başarıları benzeri tecrübeleri yaşatmıştı. Sözün kısası, Milli takımın başarısı yurtdışında fiilen dini bir birliktelik ruhuna verilen referansların yoğun bir şekilde kullanıma ve dolaşıma girmesine yol açtı.[1]

1 Milli takımın neyin sembolü haline geldiği sorusuna tek cevap elbette bu değildir. Fakat yazıda sadece bu ilişkiye değineceğimizi çünkü en yoğun, yaygın ve siyasi sorunlar ima eden, bunları görünürleştiren ilişki bu alanda görüldü. Kanal-7 ekranlarında, Çeçenistan direnişinin önderlerinden Şamil Basayev'in bir cep televizyonundan Brezilya-Türkiye maçını izlediği görüntüler en ilginç örneklerden birisidir. Türkiye sınırları dahilinde ise, din meselesi, Milli takımdaki "tarikat örgütlenmeleri" başlığı altında, her zaman olduğu gibi, suçlayıcı bi tartışma ve sorgulamanın bahanesi kı-

Bu yazı futbolun "afyonluğuna" değinmiyor. Böyle bir alandan çıkan/çıkabilecek muhalefet/siyaset nasıl bir şey olacaktır sorusuna yoğunlaşmıyor. Ayrıca ısrarla ve inatla futbolun aslında ne kadar önemli olduğunu göstermeye de çalışmıyor. Siyasetin hissiyat ortaklığının ötesinde, temsil ilişkisini şiddetle inşa eden, kurucu bir "irade" sayesinde var olabilen bir müdahale/süreç olduğunu varsayarak futboldan muhalefet çıkarmaya kalkışmadığımız gibi, futbolun köleleştirme aracı olduğunu da göstermeye çalışmıyoruz. Sorunumuz siyaset. Sorunumuz memleketin bir yerlerinde maçların nasıl bir haleti ruhiye içinde izlendiğine dair bir şeyler söylemek. Amaç, birkaç manzara sunduktan sonra memlekete ve siyasete dair bir kaç şey söylemek.

Şimdilik yurtdışını bir yana bırakalım. Malum, tüm tartışmalara rağmen Milli takımın maçları memleketin her sathında büyük bir birlik ve beraberlik ruhuyla izlendi. Sokaklar boşaldı, işler durdu, televizyonların karşısına geçildi, kazanılan her maçtan sonra caddeler doldu, hayat durdu ve kutlamalar yapıldı. Televizyonlar, gazeteler bir ara her şeyi bir yana bırakıp, birlik ve beraberlik ruhunun ne kadar güçlü olduğunu göstermeye çalıştı.[2] Türkiye'yi hiç bilmeyen birisi bu güçlü vurgu karşısında "herhalde bu ülkede insanlar sabah akşam birbirleriyle çatışıyorlar, korkunç bir gerginlik var, maçlar sayesinde ilk defa böyle bir birlik ruhu kazanıldı" derdi muhtemelen. Aslında sevinenlerde ve sevinmede, eğer sakin ve bir o kadar da sıkıcı tepki tarzlarını tercih etmiyorsanız, bir sorun yok, çünkü gerçekten önemli bir başarı elde edilmiş ve bunu yaşamakta bir beis görmenin anlamı yok.

Memleketin her parçasında yaşanan sevinç gösterileri ekranlara getirildi, gazetelerde haberler yapıldı. Kötü niyetli demeyelim ama inatçı bir dikkatle izleyenler-okuyanlar farketmiştir, bazı il ve ilçelerimizdeki kutlamalara özellikle vurgu da bulunuldu. Tek tek yer ismi vermeye gerek yok, genel olarak Doğu ve Güneydoğu illerindeki kutlamalardı bunlar. Mesele abartıldı ve sanki bir başka dünyadan bahsedermişçesine bir üslup kullanıldı. 'Hepimiz biriz aslında' mesajı verilirken sanki 'bakın, onlar bile seviniyor' gibi bir havayla sunuluyordu bazı şeyler. O dönemde, futbolu nasıl ele almamıza dair ard arda sıkı yazılar yazan A. Turan Alkan, muhtemelen bu abartıya dayanamayarak galibiyet-bazı yerlerdeki sevinç gösterileri ve vatanperverlik ilişkisine dair verilen örnekleri zihni travmanın sonuçları olarak niteledi.[3]

A. Turan Alkan'ın derdini anlamak ve ona katılmakla beraber, bu vurgunun iki şeyi tamamen deşifre ettiğini düşünüyorum. Bir: "onlar bile" hissiyatı tek taraflı bir şey değil. İki: bu kutlamalar üzerinde düşünmek gerekiyor, kutlama

lındı. Anlaşılan şu ki, başarısız olunsa idi bu durum ve başarısızlık ilişkisi daha çok gündeme gelirdi.

2 Elbette her hangi bir dini hassasiyeti-pratiği görünce, durumdan "vazife çıkarma" gönüllüsü yaklaşımları ve haberleri unutmak mümkün değil.

deyip geçmemeli, hatta mezkûr mekanlarda maçların nasıl izlendiğine dair bir malûmat edinilmeli. Sanırım bu iki sorun üstüne düşünmek memleket siyasetindeki acil sorunlardan bazılarıyla yüzleşmeyi kolaylaştıracaktır.

Dünya kupası başladıktan kısa bir süre sonra memleketin Güneydoğu Bölgesi'ndeydik ve kupanın bizim için en ateşli ve heyecanlı günlerini, son güne kadar orada yaşadık.[4] Apaçık olan şey; memleketin her yanındaki ateşli ve heyecanlı günlerin burada bir hayli farklı bir şekilde yaşandığı idi. Gazete ve televizyon haberlerinin abartılarının hilafına, kutlamalar memleketin başka yerlerindeki kutlamalardan farklı bir şekilde seyir izledi. Bu durum kolaylıkla tarif edilebilecek bir hal veya alınmış bir kararın yansıması değil, sürekli devam eden bir kararsızlığı gösteren ifadeler ve tavırlar hakim. Milli takıma dair düşünülen temsil veya uygun görülen temsil biçimlerine göre yer değiştiren kararlar ve tepkiler yumağı içinden ifade ediliyordu her şey. Ateşli bir taraftarlıktan çok Milli takımın sunuluş biçimlerine göre durmaksızın yer değiştiren bir tarafgirlik hakim. Farz-ı misal: maç esnasında sunucunun "ulusal başarı"ya dair ifade ettiği sözlere kayıtsız kalıp, sadece sahadakilere bakarak Milli takımı desteklemek, maç sonrasında, galibiyete çok sevindiği halde sevinç gösterilerine mesafe koymak gibi... Veya sevinse de bunu kendi evinin dışında belli etmeyip sevincin ifade ediliş biçimlerine tavır koyup eleştirmek gibi.

Örneklere gelmeden, tercihimin bu tür durumları kötü niyete kurban etmeden, bunların neyi gösterdiği üzerine düşünmek olduğunu belirtelim, ki "onlar bile" psikolojisine, hilaf-ı rızamıza, bir katkıyı da biz sağlamayalım. Şimdi örnekler:

Örnek-1

İkinci Brezilya-Türkiye maçı öncesi. 10 kişilik sohbet meclisinde kim finale çıkacak tartışması yapılıyor. Maçlardan önce ve sonra yapılan zamları gerekçe gösterip Milli Takımı desteklememe kararı aldığını söyleyen iki kişinin dışında en esaslı ortak tepki, sevincin ifade ediliş tarzlarına yönelikti. Tepki şöyle: 'Birileri 'bizi' sevincin dışında bırakıyor. Maçlardan sonra 'Türkiye tur atladı denilmiyor, Türkler tur atladı deniliyor.' Bir diğer tepkide şöyle: 'Maçlar sırasında herşeye kulağımı kapattığımda içimden geldiği gibi destek veriyorum ama maç sonrasında herşey başka yerlere çekiliyor ve biz kendimize bir yer bulamıyoruz orada. O yüzden ilk baştaki gibi desteklemiyorum.'

---

3 A. Turan Alkan, "Zihni Travma", 15 Haziran 2002. www.zaman.com.tr

4 Bir büyük il, bir ilçe ve bir çok köy ziyaretinden müteşekkil bir akraba ve arkadaş ziyareti. Tabii ki, her zamanki konuların yanısıra, sohbetlerin esas gündemi belliydi: Dünya Kupası ve Türkiye. Katılımın yüksek olduğu bu sohbetlerden, tüm bölgenin ve tüm kesimlerin halet-i ruhiyesini resmetmek elbette imkansız. Yine de 65-70 kişiyle yapılan sohbetlerin, maçlar sonrasında izlenimlerin ve daha önceki bir çok konuşma ve görüşmenin önemli ipuçları sağladığını düşünüyorum.

Örnek-2

Olay bir ilçede yaşanıyor. Yarı final vizesi aldığımız Senegal maçından sonra, 6-7 kişiden müteşekkil bir grup genç resmi bayramlar dışında belki de ilk "ortak" kutlama için şehir merkezine doğru yürümeye başlıyor. Tıpkı eylemlerde olduğu gibi, kutlamalarda da bir kaç kişinin kutlamayı başlatması yeterli olacak gibi görünmektedir. Çünkü tek tek bir çok kişi gerçekten sevinmiştir. Sorun bunu isteyerek ve alenen "kamusal" bir alanda ortaya dökmektir. Futbolun ortak cemaatler yaratabilme potansiyelini düşünürsek herhalde öyle veya böyle belli bir katılım olurdu. Ama nedense, o sırada gençlerin yanından geçen bir resmi araçtan "kıskananlar çatlasın" şeklinde bir anons yapılıyor. Alınganlıktan olmasa gerek, insanların "kıskananlar biziz herhalde" diye düşünmemek için bir gerekçeleri kalmamış. Gençler gerisin geriye evlerine veya işyerlerine dönüyorlar. Kıskanıp kıskanmamaları gerektiğine dair aldıkları cevaba binaen sonraki maçlarda benzeri bir şeye kalkışmamak için konuşmalar yapılıyor...

Örnek-3

Kutlamalara bizzat katılmamakla beraber, bir çok kişiden kutlamaların nasıl geçtiğini, TV'lerde görülen, gazetelerde aktarılan yoğunlukta bir kutlama olup olmadığını öğrenme şansımız oldu. Genel olarak cevaplar benzerlik gösteriyor: başka yerlerle karşılaşıldığında sivil halktan katılım oldukça az. Ki bu azlığa rağmen bir çok kişi kutlamalara katılımı beklenenden fazla diye niteliyordu. Bu katılım için yapılan ilk açıklama ise, resmi görevlilerin kutlamalara sivil kıyafetle katıldığı idi. Kutlamaya katıldığını söyleyen bir genç ise "katıldım ama devletin bayrağını taşımadım" diyerek farkını koruduğunu beyan ediyordu. Kendi adıma şahit olduğum 5 kutlama konvoyunun tamamı resmi araçlardan müteşekkil idi, ve konvoydakilerde resmi görevlilerdi. Yerli sivil nüfusun yoğun olduğu bölgelerde, özelliklede kenar semtlerde hayat her zamanki gibi devam ediyordu, ne kupa, ne maç ne de başka birşey. Caddelerden geçen resmi konvoy araçlarının tüm çabalarına rağmen, çocuklar dışında kimsenin bir şeyle ilgilendiği yoktu.

Örnek-4

Son örnek, futbolla bugüne kadar hiç ilgilenmemiş olan, 50 yaşlarındaki bir amcanın söyledikleri. Japonya maçıyla beraber, Milli Takım'ın tüm maçlarını (hatta sadece milli takımın maçlarını) büyük bir heyecanla ve şevkle izlediğini özellikle belirtelim. Tüm ataklarda ve kalemizde tehlike yaratan durumlarda, dualarını eksik etmedi. Yukarıda verilen örneklerdekine benzer düşünceleri ve tepkileri ifade etmesinin yanında, söylediği bir söz tüm meseleyi toparlıyor gibiydi aslında: "gavur karşısında günahkar da olsa Müslüman Türkiye'yi destekleme"liyiz. (Senegal'in durumu: kim kazansa biz kazanıyoruz havalarında yansısa bile sonuçta "Türkiye daha bizden'di" diye düşünülmekte idi.) Bu apaçık destekte bile ciddi bir ikircikli tutum, bir ihtiyat görmemek mümkün de-

gil.[5] Burada çekinceli desteğe gerekçe olarak gösterilen sebeplerin 28 şubat mantığının önümüze koyduğu sorunlarla sınırlı olmadığını beyan etmek gerekiyor...

"Orada Neler Oluyor"

Tüm bunlar, kazandığımız maçlar yüzünden bir matem havası yaşandığı ya da maçların günlük hayatın her zamanki seyrini hiç etkilemediğini söylediğimiz anlamına gelmiyor. Tam tersine. Çok yoğun ve heyecanlı olmasa da belli bir sevincin olduğunu görmemek mümkün değildi. Amma velâkin sorun sevinip sevinmemek de değil. Milli takımı tutmadığını ayan beyan ifade eden birçok kişi bile maçlar esnasında, Milli takımın herhangi bir atağında, bir an için kontrolü kaybedip, sıkı taraftarlar gibi heyecanlanmakta idi. Ki, her şeye rağmen, bu oldukça önemli bir gösterge. Yukarıda verdiğim örneklerde bile, dile dökülen her ne olursa olsun, "sonuçta bizim takımımız" cümlesi sık sık tekrarlanan cümlelerden idi. Sorun, bu cümlenin çoğunlukla bir "ama" ile beraber söylenmesi. Bu tereddüt bazen 'ulus'a referansla, bazen Kemalizm sorununa referansla bazen dışarıda bırakılma psikolojine bazen de "farkı" koruma kaygısına referansla ifade ediliyordu. Bir 10 yıl öncesine göre ifade ediliş tarzı ve gücü nispeten zayıflamakla beraber, bu tereddüdü kıran tek şey din meselesiydi. Hatta paradoksal bir şekilde din bir tereddüt yaşanmasını mümkün kılan dilin esas dayanağı. Ama diyelim bizde, siyasal bir tasavvur ve irade olmaksızın, bir tereddüt ve tereddüdü mümkün kılan dil, hegemonikleşen bir söyleme karşı ne kadar direnebilir? Bu meseleye geri döneceğiz.

Velhâsıl-i kelâm maçlar oynanırken, gözlenen ve hissedilen hâlet-i ruhiyenin gösterdiği manzara şudur: evin içindeyken ve resmiyeti/devleti bir şekilde temsil eden birilerinin veya bir şeylerin yokluğunda Milli Takım destekleniyor. Fakat, devlet söylemine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve mevcut tecrübeden koparılamayacağı varsayılan sözler, ifadeler, marşlar, semboller, kutlama biçimleri, sevincin ifade ediliş tarzları devreye girdiği anda, destek geri çekiliyor veya desteğin görünürlülüğü sıkı bir şekilde silikleşiyor. Oldukça karmaşık bir durum, çünkü bunun ne zaman devreye girdiği, ne zaman geri çekildiği, ne zaman tamamen iç içe geçtiği gibi sorulara tam bir cevap vermek imkansız. Tam da bundan dolayı, maçların (farklı yoğunluklarda) süreklileşmiş bir kararsızlık ve tereddüt ile izlendiğini söylemek mümkün. Tüm bunlar şu anlama gelir: yoğun ve kurucu bir fark bilinci "gayri-siyasi" durumlarda bile onu siyasal bir sorun haline getirmekte ve farkı güçlendirmeye hizmet etmektedir. Bu dil, tepkiselliğin ötesine geçerek, kendi başına bir dil ve tasavvur haline gelmiştir. Vâ-

5 Benzeri örneklerin, çok daha şiddetli biçimlerinin Almanya'daki Kürtler arasında da yaşandığını ifade eden bir takım sağlam rivayetler var.

kıa; tepkisellikle açıklanamayacak kadar ciddi bir yarılmanın ortaya çıktığıdır. Bu, Kemalist siyasal tasavvur ve iradenin Türkiye'ye armağan ettiği en önemli başarıdır.

Kürtçü-millici siyasal söylemin, mezkûr bölgelerde hegemonik bir güç haline geldiğini göstermek için tüm bunları söylemeye gerek yok aslında. Karşı bir siyaset dilinin imkanını ve mümkün bir siyasal varoluşun tasavvurunu hayaletimsi bir tereddüde dönüştüren, yer yer bu dilin toplumsal ve kültürel sermayesini temellük edebilen bir hegemonya. Bu hegemonyanın gelişim süreci, niçin giderek güçlendiği, sebepleri vb. sorular apayrı bir yazının konusu olmakla beraber aşikâr olan şey, artık tepkisel/duygusal, geçici bir siyasal dilin değil, başlı başına ayrı ve farklı bir siyaset dilinin ve anlamlandırma biçiminin ortaya çıktığıdır. Bu dil, kimliğin millici bir fark bilinci ve hissiyatıyla şekillenmekte ve belirlenmektedir. Hangi şekilde ve niyetle yapılmış olursa olsun, bu dilin sınırları içinden yapılan/yapılabilecek tüm müdahale tarzları bu dilin sınırlarını sağlamlaştırmaktan (daraltmak değil) öte bir anlam taşımamaktadır. Fakat bunu görmenin yegâne yolu bu dili, kandırma-kandırılma, duygusal davranma-tepkisel olma gibi düzeylerin ötesinde, ciddiye almaktır.[6]

Demokratik Siyaset Ufku

Günümüzde, mevcut sorunun yaşattığı krizlere yönelik en merkezi müdahil perspektif ve en güçlü siyasal dil, batıcı demokratik siyaset ufkuyla hareket etmektedir. Sol, liberal ama yeri geldiğinde sağ siyaset dilinde pragmatik sebeplerden dolayı başvurduğu bu ufkun, soruna önerdiği çözümler temelde "haklar ve özgürlükler" mantığı çerçevesinde şekillenir. En kalifiye örneklerini vatandaşlık etiği, anayasal vatandaşlık gibi öneri ve projelerde bulmaktadır. Bölünme ihtimaline karşı geliştirilen açıklama biçimi ise, oldukça kaba bir genellemeyle, "bölünüp de ne yapacaklar" ya da "bölünme kimsenin çıkarına değil" şeklinde tarif edilebilir. Ya da kız/erkek alıp vermenin entegrasyona katkılarından bahsedilir. Sonuçta birlikte yaşamanın ruhu, tüm toplumsal bağlamlardan arındırılmış, "seküler bir vatandaşlık" bilinci etrafında kurgulanır.

Burada iki yönlü bir bakış açısı aynı anda hakimdir. Birincisi, rasyonel tercihlerin önceleneceğini varsayan bir yaklaşım. İkincisi de entegrasyonu her şeyin temeli olarak gören yaklaşım biçimi. İlk yaklaşımın temel sorunu milliyetçi siyasal dilin tek yönlü bir rasyonelliğin prangası altında olduğunu varsaymasıdır. Halbuki tarih boyunca yüzlerce örneğinde görüldüğü üzere milliyetçi

6 Bir siyaset dilini ciddiye almak, onu kabullenmek değil, siyasetin kurucu gücünü görmektir. Bu sayede hem tarih dışı naif yaklaşımlardan uzaklaşma ihtiyacı belirir hem de siyasetin ve siyasetteki dilin, mirası, geçmişi, geleceği, şimdiyi biçimlendiren ve çıkar çizelgesini yeniden kuran, bir "imkan ve müdahale" olduğu görülür.

söylemler en rasyonel hangisidir diyerek değil, "milli değerler" nasıl ve hangi şekillerde kurtarılır, korunur sorusuna cevap arayarak hareket ederler. Burada "çıkar" sorununun tanımı basitçe "kârlılık" sorunundan daha derin anlamlar taşır. Gayet irrasyonel gibi görünen tercihler milliyetçi siyasal dilde en makul tercihler olarak ortaya çıkabilirler (bunun milliyetçi söylemlere atfedilen irrasyonellikle ilgisi yoktur). İkinci yaklaşım biçiminin temas ettiği şeyler birtakım siyasal dillerin hakim olması önünde bir engel yaratabilir. Veya en azından bir süreliğine engel olabilirler fakat bu, tamamen ret şeklinde bir imkansız kılma değildir. Yaşadığımız coğrafyadan bir örnek vermek bu sorunu net bir şekilde gösterecektir. Çok değil, en genel haliyle, sadece ve sadece bir yüzyıl önce, bugün "bizden ayrı ve gayri olan" ve bambaşka dünyalardan bahseder gibi "Arap Dünyası" diye belledğimiz coğrafyanın insanlarıyla da benzeri bağlarımız yok muydu? Ki, o zamanlar ne Halep başka bir dünyanın şehriydi ne Kahire ne de Musul. Bugün Halep, Kahire ve daha birçok yer, her şeye rağmen apayrı bir dünyanın şehirleri haline gelmiştir.[7] Diyarbakır için, Şırnak için, Batman için ve benzeri yerler için bunu engelleyen varoluşsal bir sebep mi var? Entegrasyonu ezelden ebede dek sürecekmiş gibi gösteren şey nedir? Bu yanılgı ancak ve ancak siyasal süreçlerin gücünü ve etkisini görmemekle, kimliklenme siyasetlerinin ürettiği yeni öznellikleri ve siyasetin tüm toplumsal bağları yeniden kurgulamasını göz ardı etmekle mümkündür. Toplumsala duyulan sonsuz bir güvenin eseri olan bu yaklaşım siyasal süreçlerin her türlü ilişkiyi dönüştürerek, farklı şekillerde yeniden kurabilme kapasitesini unutmaktadır.

Burada tüm sorun, hak ve özgürlük kurgusunun fark bilincini daha da derinleştirme ihtimalini göz ardı etmesidir.[8] Fark bilincinin köktenleştiği ve siyasal bir dile kavuştuğu bir yerde hiçbir çıkar ve hiçbir entegrasyon bölünme ihtimaline karşı direnemez. Bugün kendi başına bir siyasal dil haline gelen Kürtçü-millici söylem, bu fark bilincini, Türkçü-millici egemen siyasetlerin katkılarıyla ve bu siyasetle beraber, daha da derinleştirmektedir.[9] Çoğunlukla libe-

7 Elbette hitama ermiş bir süreçten bahsetmiyoruz. Aslında sözkonusu bitmemişlikten dolayı, rahatsız edip duran mirasın gücünden dolayı Ortadoğu ve İslâm dünyası süreğen bir krizle başbaşa kalmaya mahkum görünmektedir. Bize ait dünyayı bambaşka dünyalara ait kılma ve bölme çabası hitama ermedikçe de bu kriz devam edeceğe benziyor. İslâmcı siyasal öznelik tam da bu krizi, mirası vurgulayarak daha da derinleştirme ve görünürleştirme amacına hizmet ettiği için farklı bir siyasai dil kullanmaktadır, muhalif bir siyasal dile ait olmaktadır. İslâmcılığı, "post-kolonyal" projelerin başarısızlığı zemininde değerlendiren bakış açısının bir nebze değindiği ama nedense tam olarak ifade etmediği şey tam da budur. Bu bakış açısı İslâmcılığı "fırsatçı" hüviyetine büründürdüğü anda krizin derinliğini ve post-kolonyal ideolojilerin başarısızlığını tarihin yükünden kurtarıp, sorumsuz ve başarısız idarecilere teslim etmektedir.

8 İslâmcılığın sorunu fark bilincinin güçlenmesine karşı çıkmak ya da bizatihi kimlik-fark arasındaki ilişkide tavrını homojenleştirici süreçlerden yana koymak değildir. Sorun farkın nasıl kurulduğudur, ve tüm siyasal tahayyüller gibi farkın kendi siyasal diliyle kurulmasını talep eder.

9 Her iki siyaset dilini eşitlemek bu dillerin Türkiye siyasi tarihinde, pratik olarak, denk düştükleri siyasal duruşların eşitlenmesi anlamına gelmez. Hakim bir siyasal irade ve onun tüm imkanlarını sonuna kadar kullanan bir siyasal duruş ile buna karşı ve muhalif bir duruşu eşitlemek, herşey bir

ral tahayyül ile bütünleşen demokratik siyaset ufkuyla sınırlı düşünme biçimi veya önerileri mevcut yarılmayı daha da artırmaktan başka bir işe yaramaz. Bu minvalde önerilen, hakların genişlemesi ile sorunun çözülebileceği inancı "demokratik bir yanılsamadan" ibarettir. Çünkü, Kürtçü siyaset dili, bugün farklı çıkarlar çizelgesine ve dolayısıyla farklı koalisyonlar kurma tercihlerine sahip olmuştur. Dahası, fark bilinci, hakların verilip verilmemesi arasındaki farkı ortadan kaldırmış ve bu egemen siyasetlerin manevra kabiliyetini zayıflatmıştır. Sonuç olarak, milliyetçi bir siyasal dil için "niçin bölünmeye hayır" sorusuna verilecek cevap sayısı oldukça sınırlıdır. Ve söz konusu sınır ne ahlakçı siyaset diliyle ne de ihanet suçlamasının oluşturduğu şiddetle ilişkilidir. Sınır sadece ve basitçe bir pratik sorunudur, bir ihtimal sorunudur.[10]

Bu yaklaşım biçimlerine karşı çıkmak demokratik siyaset ufkunun önerdiği "hak ve özgürlükler" mantığını, sağcı siyasal reflekslerle, göz ardı etmeyi gerektirmediği gibi, bunu söylemek eklektik bir bakış açısını da zorunlu olarak doğurmaz. Mesele, sorunun İslâmcılık açısından hangi bağlamda ortaya konulması gerektiğidir. Eğer, Kürt sorunu bağlamında hak ve özgürlükler mantığına karşı çıkmakta, ondan yana olmakta, hem sonuçları hem de kaynakları itibariyle benzer siyasal ufuklardan konuşmak anlamına geliyorsa yapılması elzem olan şey bu ufku sorunsallaştırmaktır.[11] Halihazırda demokratik siyaset ufku, mezkûr soruna yaklaşımda, tüm siyasal tasavvurları batılı bir siyaset dili olan "milletler siyaseti" diliyle sınırlamaktadır. Ve milletler siyaseti, millet-ötesi siyasal öznellik ihtimallerini silikleştirir ve her halükârda "İslâmcı siyasal bilincin" aleyhine işler.

yana, ancak naif bir tarafsızlık bilinci ve ortayolcu bakış açısıyla mümkün olabilir. Fakat bu farklılık, her ikisinin siyaset dili düzeyinde aynı dil dağarcığına bağımlı olduklarını görmeye engel teşkil etmez.

10 "Kürt devleti" olasılığının hegemonik güçlerin siyasetiyle, öyle veya böyle bir ilişkisi olduğu doğru olmakla beraber, bir "Kürt devleti" yokluğunun da aynı çevrelerin siyasetiyle doğrudan bir ilişkisi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu sadece "sorunu kaşımayı süreklileştirme" potansiyeli açısından değil, bizatihi hakim siyasetin yürütülmesi açısından önemli ve işlevsel bir yokluktur. Olmayışıyla kaim kılınan bir Kürt devletinin mevcut hegemonyanın, hem bölgesel çapta hem de genel Ortadoğu ve dünya siyasetinde, süreklileştirilmesin de bir katkı payı sözkonusudur. O halde sorun ne bundan yana olmak sorunu ne de karşı çıkma sorunudur. Bu tarz bir, kaba tarafgirlik hakim siyaset dillerini zorunlu ihtimaller haline getirmektedir. Farklı ihtimalleri düşünmek, bizatihi millici siyaset dillerinin tartışmaya açılmasıyla mümkün olabilecek bir derinliği görünürleştirebilir.

11 İfade edilmek istenen şey, hak ve özgürlük sorununa kayıtsız kalmak değil bunu ortaya koyma biçimlerine tavır koymaktır. Halihazırda ortaya koyuş biçimleri, hele AB tartışmaları çerçevesinde, tüm stratejik kavga ve çıkar hesaplarını gözardı eden, yoğun bir şekilde, "en iyisi Batı'dır" mantığına sığınan, Batılılık söyleminin tüm içerimlerine mahkum olan biçimlerdir. Bunları sorunsallaştırma çabasını, en genel haliyle bizatihi hak ve özgürlük sorununa kayıtsız kalmak olarak anlaşılması bile bu söylemin gücünü teyit etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Bu ufkun sorunsallaşırılması aynı zamanda şunu da gösterir: Mesele, İslâmcılığın da, kendine bir "Kürt Sorunu" bulması ve bu sorunu güçlü bir şekilde dile getirmesi veya bunu nasıl yapabileceği değildir. Mesele, bu ve benzeri sorunların hangi şekillerde genel bir modernleşme-sömürgeleşme tarihi ve ümmetin tasfiyesi bağlamında ele alınabileceğinin yollarını düşünmektir. Bunu yapmak tartışmayı tipik bir "üçüncü yol" arayışı gerilimine mahkum ettirmekten kurtarır.

Aynı zamanda Ortadoğu'da siyasal krizlerin süreklileşmesinin en temel sebeplerinden biri olan "milletler siyaseti dili" sorunların çözümünü, "din mirasının" aleyhine olacak bir çerçevede inşa eder.[12] Millici fark söyleminin hegemonik bir güce kavuştuğu bu bağlamda, söz konusu söylem, tüm gelişmeleri farkın sağlamlaştırılması etrafında işleme tabi tutar ve geçmişi ve geleceği farklı bir şekilde inşa eder. Ve bu, farklı milli kimlik tasarımlarının, kaçınılmaz bir biçimde birbiriyle çatışarak yol aldıkları tüm bağlamlarda, yolların ayrılmasına işaret eder.

Hegemonya, Miras ve Tereddüt

Mevcut gerilimin yarattığı karşıtlık içinde baskıcı ve korkuya dayalı bir siyasete karşı demokratik siyaset ufku, nispi bir rahatlama yaratma ihtimali yüzünden tercih edilebilir. Hakim siyasetlerin kronik başarısızlığı tercihi güçlendiren ampirik bir veri olarak gösterilebilir. Tüm bunlar bir yana, baskıcı siyaset biçimlerine karşı ahlaki bir kaygı olarak insanların rahat ve özgür yaşamaları gerektiği düşüncesi ileri sürülebilir. Fakat bu siyaset ufkunun gösterdiği Batılılığa[13] teslim olmak istemeyenlerin dili, yani İslâmcılık, çoğunlukla yukarıda bahsedilen ihtimalleri öne alarak, farklı gerekçelerle de olsa, mevcut hegemonyanın sürmesine katkıda bulunan bir duruşa doğru kayar. Bu en genel haliyle büyük güçlerin Ortadoğu senaryosuna karşı bir korunma yolu olarak tasvir edilir. Fakat karşı çıkışın oluşturabileceği siyasal özgürleşme ihtimalleri, bazı sebeplerden dolayı, ulusçu siyaset dilinin prangası altında ezilir ve kaybolur. Bundan dolayı, bir Kürt Devleti ihtimaline karşı çıkışın gerekçeleri, derli toplu genel bir tasavvurun ürünü olarak değil, her zaman için değişebilecek bir takım taktik-stratejik çıkar çatışmaları ve kaygılarına bağlı olarak ve son derece dar bir çerçevede açıklanır, bu yönde bir çok girişim sağcı ve devletçi bakışlarla hemhal olma temâyülü gösterir.

Bu tutumda göze çarpan ilk sorun, sadece Türkiye ile sınırlı olmayan, tüm İslâm coğrafyasını ilgilendiren, derin bir tarihsel geçmişle bağı olan bir sürecin (ümmetten millete geçiş) dar bir siyasal tasavvurla ve kısa vadeli hesapçı-analizlerle anlamlandırılmaya çalışılmasıdır. Bu, travmanın büyümesini engellemenin "muhafaza etme çabasıyla" geçiştirilmesi demektir. Esas sorun, mevcut siyasal iradelerin politikası sayesinde, muhafaza edilmek istenen ile muhafaza

12 "Din mirasının" kendisi de bu işlemden beri değildir. Çünkü bu mirasın kendisi de yeni bağlamda millici siyaset diline tabi kılınır ve işlevselleştirilir. Hatta yeri geldiğinde "başarısız olan" veya "geç kalan" yeni millici dillerde egemen millici dil tarafından bizzat bu mirasın getirdiklerine dayanılarak eleştiri nesnesi haline getirilir. Halbuki aradaki fark, mahiyet farkı değil, güç ve iktidar farkıdır. Mahiyet farkı ancak farklı bir siyasal dilin merkeze alınması ile temellük edilebilir.

13 S. Sayyid (2000), "Mirror and Mirror: Western Democrats, Oriental Despots", İslâm 21. Bu yazının geliştirilmiş bir versiyonu *tezkire* dergisinde yayınlanacaktır.

edilen arasında derin farklar bulunduğu halde, farkların egemen hegemonya lehine silikleştiğinin görülmemesidir. Sonuçta, ümmetten millete geçişin getirdiklerine eleştirel yaklaşıldığı halde, bu süreci mümkün kılan siyaset ufku, olası sorunları açıklamanın ve reddetmenin aracı olarak ortaya çıkar. İkinci sorun Kemalizm'in yarattığı gerilimlerin İslâmcılığın gerilimleri haline getirilmesidir. Mevcut yarılmanın *potansiyel sonuçlarına* odaklanıp, tepkisel siyasetlere eklemlenme ihtiyacı ve bunu rasyonelleştirecek gerekçeleri dillendirmeyle sınırlı tüm müdahaleler, böyle bir sonucu ortaya çıkarır. Elbette, kastedilen sorun, bölünme ihtimalinin bizatihi kendisine dair düşünmek değildir. Sorun bu ihtimali yaratan siyaset dili ve iradesi üzerinde yoğunlaşmadan, tehlikelere dikkat çekme çabasının oluşturduğu/oluşturacağı siyasal riskleri göz ardı etmektir. Bu tür bir bütünlükçü refleks, İslâmcılığı kurucu bir siyaset dili ve tasavvuru olmaktan çok, İslâmcılığın kültürel sermayesini başka siyaset dillerine teslim ederek işlevselleştirmeye yarar. Sorunun ele alınma tarzının demokratik siyaset ufku ve otoriter dilin baskısı ikilemi geriliminden kurtarılıp köktenci bir yeniden okumaya tabi tutulması gerekmektedir. Korunmacı perspektifin üçüncü ve en esaslı sorunu siyasal iktidarın yeni bir nesil ve tarih oluşturmak üzere yaptığı tüm yatırımları ve başarıları göz ardı etmesidir. Mevcut bağlamda, ne Lozan ruhu, ne Misak-ı Milli ne din birliği ne de tarih ortaklığı "bildiğimiz, arzuladığımız, eski" anlamlarına sahiptir[14]; bunlar değişmiştir, değiştirilmiştir. 77-78 yıllık tarihi (hilafetin kurumsal ilgâsı ve Şeyh Sait harbiyle yürürlüğe sokulan Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan beri yaşananları), ciddiye almak gerekiyor. Halbuki, siyasal iktidarın, analizlerin merkezine alınmaması yüzünden, tüm bunların seküler, Türkçü bir siyaset dilinin parçası kılındığı gözardı edilir. Bundan dolayı, bunlara verilecek referansların egemen siyaset dilinin bir parçası olmaya ittiği görülmez. Sorun, Müslümanlıkla kayıtlanmış bu tür kavramlara referans vermekten değil, siyasal iktidarın bu kavramlar üzerindeki kurucu ve mahiyetlerini dönüştürücü şiddetini görmemektir. Bu hiçbir mirasın pirüpak olarak varolamayacağını, siyasal süreçlerden bağımsız düşünülemeyeceğini de gösterir.

Her üç sorunun gelip dayandığı nokta şudur: Günümüzde İslâm, Müslümanların gelecek tasavvurlarında ufukları temsil eden, sınırları çizen ve gösteren bir şemsiye olma özelliğini kaybetmiştir. İslâm, artık toplumsallıklar arasında *siyasal dillerin* bütünlüğünü sağlayan kurucu bir unsur değildir. Kuruculuk ve toparlayıcılık işlevi "verili" bir toplumsal ve siyasal vasat olmaktan çıkmış, hegemonik gücünü kaybetmiştir. Yukarıda bahsedilen sorunlar, tasfiyenin

14 Bildigimiz anlamların ne olduğuna dair bkz. Ahmet Taşgetiren "Lozan Erbakancı'dır." 3 Ağustos 2002 www.yenisafak.com.tr. Taşgetiren'in yapmaya çalıştığı şey, bir "gerçeğin" üstüne konan tülleri kaldırmadır. Taşgetiren'in de yaptığı gibi, bu müdahale, merkezi tasavvurun dönüşümü ile beraber düşünülmek zorundadır.

nelere mal olduğunun örnekleridir ve bunlar, sonuçlarının siyasal dile yeterli bir şekilde tercüme edilmemesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bunun görülemeyişi, mevcut bütünlüklerin bizatihi kendilerinin kökten bir şekilde sorgulanmasını engellemiş, zamana ve zemine göre İslâm'a verilen önem artınca derin bir dönüşüm yaşandığı zehabının yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Daha da dramatik olan ise, siyasal süreçlerin kendiliğindenci perspektif ve beklentilerle açıklanması olmuştur. Mesela, konumuz çerçevesinde, Kürtçü bir siyaset dilinin Müslüman bir kitle arasında yaygınlık bulması sınırları belli jargonlarla açıklanmaktadır.

Bu bütünlüğün ve kurucu işlevin ortadan kalkmasının ilk ve temel sonucu Müslüman olmak ve İslâmcı siyaset dil(ler)iyle düşünmek arasında ortaya çıkan, daha doğrusu maruz kalınan fiili boşluğun-krizin yarattığı travmadır. Müslümanlığa referans vermeyen batılı siyaset dillerinin siyasal alanı tüm yönleriyle belirleme ve hegemonize etme çabasıyla beraber bizatihi İslâm'ın mahiyetine (İslâm-siyaset ilişkisi bağlamında) dair tartışmalar ortaya çıkmış ve kriz büyümüştür. Fakat bu noktada devam eden kriz aynı zamanda daha genel ve bizzat mevcut tartışmaları ortaya çıkaran bir başka krizin varlığını da göstermektedir. Çünkü İslâm'ı siyasal alandan tamamen tasfiye etme, siyasallık ve İslâm arasında boşluk oluşturma girişimi farklı şekillerde engellerle karşılaşmakta ve görece etkili bir "nihai karar" alınmasını engellemektedir. Bu genel kriz, kültürel açıdan, İslâm'dan bağımsız siyaset dillerinin siyasal ve toplumsal bağlamları tamamen belirlemekten yoksun oluşuyla ortaya çıkar. Siyasal açıdan ise kritik bir kurucu ve karşı rolü, bir siyaset dili olarak İslâmcılık hareketleri oynamıştır/oynamaktadır. Sonuç olarak, hegemonik gücüne ve kazanımlarına rağmen, Batılı siyaset dilleri, İslâm'ın mirası sorunuyla karşı karşıyadırlar. Sürekli olarak yeniden biçimlenen bu sorun, tek başına ne İslâm medeniyetinden arta kalanlar ne ihtişamlı tarih ne de gayr-i siyasi paylaşımlarla ilgilidir. Esasında bir iktidar tasavvuruna sahip olmanın, tüm bunları farklı bağlamlarda siyasallaştırması sürecinde biçimlenmekte ve bu sayede İslâm mirası denilen şey Batılı siyaset dillerinin karşısına geçebilmektedir. Söz konusu farklı iktidar ve siyaset tasavvurunun yokluğu da, İslâm'a referans veren siyaset dilini yer yer korunmacı, nostaljik, ve tarih-dışı bir konuma itmektedir.

Yukarıda ifade edilenler etrafında düşünüldüğünde, verilen örneklerde görüldüğü üzere, İslâm'ın, millici siyaset dilinin ve fark bilincinin ortaya çıktığı her an, bu fark bilincini törpüleyen bir miras olarak "rahatsız edici" bir işlevi vardır. Tüm ayırma-ayrılma psikolojisi ve siyasal dili bile bir şekilde din meselesinde duraklama ihtiyacı hissetmektedir. Dini birliktelik hissiyatı, dinin törpülendiği alanlarda bile (Milli Takım oyuncuları hakkında Türkiye'de bir kısım medya organlarında yürütülen kampanya ile yurtdışındaki tepkiler gibi) bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu açık etkinin yanı sıra, din mirası, batılı siyaset dilini kullanma karşısında bir tereddüt yaratma kaynağı olarak işlev görür. İslâm

milletinin modern tarihini, farklı yoğunluklarda, bu tereddüt ve onun biçimlendirdiği süreklileşmiş bir kararsızlığın belirlemesi, karşı hegemonyanın tüm gücüne ve başarısına rağmen, tam da bu miras ve bu mirası siyasal dile tercüme eden İslâmcı hareketler sebebiyledir. Siyasal sınırlar, toplumsal pratikler ve "yaratılan kuşaklara" rağmen, İslâm dünyası tüm çabalara rağmen din mirasından tamamen uzaklaşıp (siyasal ihtimaller anlamında) bambaşka dünyalara ait olamadılar ve farklı ülkelerdeki Müslümanlar, her şeye rağmen topyekün bir şekilde bambaşka dünyaların insanları olamadılar. Belli belirsiz bir mirasın hayaleti ortalıkta dolaşmaktadır. En azından, Kahire'nin, Haleb'in bambaşka dünyalar kılınmaya çalışılmasından hiçbir şekilde rahatsızlık duymayacak bir noktaya gelinmedi. Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda süreklileşen kriz bu çatışmanın hala devam ettiğinin ve edeceğinin göstergesidir. Bu haliyle İslâmcılık, post-kolonyal rejimlerinin başarısızlığı bağlamında güçlenen hareketler olmanın ötesinde, bu başarısızlığı görünürleştiren, başarısızlığın yalnızca beceriksiz ve sorumsuz idarecilerin yüzünden değil, bir miras sorununun kaynaklandığını, bir tarih yükünden kaynaklandığını gösteren hareketlerdir. Sonuçta İslâmcı siyasallık, güçlü bir hegemonya karşısında bir miras sorununu görünürleştirerek, Batılı siyaset dillerinin tortulaşmasına karşı bir tereddüt yaratma işlevi göstermekte ve bunu dillendirmektedir.

Bütün bir İslâm dünyası için geçerli olan bu durum, yazıda bahis konusu edilen sorun içinde geçerlidir. Millici bir siyasal dilin, kendine ait koalisyonlar ve çıkar çizelgesine sahip olduğu bir bağlamda hem demokratik siyaset ufkunun hem tehlikelere karşı vaziyet alıcı konumların uzun vadede etkisi olumsuz olacaktır. Kürt sorunu konusunda siyasetteki mevcut tıkanma, "yerel bir soruna yerel ve özgün" çözüm(süzlük) pratikleri uygulanması sorunundan çok daha büyük ve kritik bir çatışmanın izini taşımasından dolayı ortaya çıkmıştır. Tıkanmayı aşmaya yönelik, hem demokratik siyaset ufku hem de içe-kapanmacı, muhafazakâr, sağcı konumlar sorunu daha da karmaşıklaştırmaktan başka bir şey üretmeyecektir. Bu noktada hem belli ve farklı bir siyaset tasavvurunu dillendirme, hem yazıda gösterilen ihtimallerden kaçınma hem de pratik olarak karşılığı bulunabilecek bir müdahale imkanı, ittihad-ı İslâm-tartışmasının gündeme getirilmesiyle bulunabilir. Mevcut hegemonyaya karşı farklı bir siyaset dili önerme iddiasında olan İslâmcılık, bunu ancak varolan bir tereddüdü siyasal bir dile tercüme ederek yapabilir.

REFERANSLAR

S. Sayyid (2000) "Mirror and Mirror: Western Democrats, Oriental Despots", İslâm 21.
A. Turan Alkan, "Zihni Travma", *Zaman*, 15 Haziran 2002, www.zaman.com.tr.
Ahmet Taşgetiren "Lozan Erbakancı'dır. " *Yeni Şafak*, 3 Ağustos 2002, www.yenisafak.com.tr.